

101 Ahlak İkilemi,
Martin Cohen, İstanbul: Türkiye İş Bankası K. Yayınları, 2017, 524 s.

Tuğba ESERLER*

Martin Cohen 1964 doğumlu İngiliz felsefeci ve editördür. Bilim felsefesi, siyaset felsefesi alanlarında çalışmalar yapmaktadır. İngiltere ve Avustralya'da çeşitli üniversitelerde dersler verdikten sonra tam zamanlı yazarlığa yönelmiştir. Saygın bir çevreci olan Cohen, Times Higher Education'da iklim değişikliği politikaları üzerine pek çok makale kaleme almıştır. *101 Felsefe Problemi* de *101 Ahlak İkilemi* gibi yirmiye yakın dile çevrilmiştir.

İnsanların birlikte yaşadığı her ortamda bir çatışma olduğunu söylemek mümkündür. İletişimde kişilerarası çatışma, ahlaki sorunlar günbegün artmaktadır. Bu bağlamda da insanların karşısına paradokslar çıkması kaçınılmaz bir sondur. Bu paradoksal zor olaylar ve farklı ahlaki eğilimlerin getirdiği durumda da ikilemler oluşmaktadır. Ahlaki ikilemin toplumsal hayatın hemen her döneminde ve her alanında karşımıza çıkabilecek bir tür problem olduğunu söylememiz mümkündür. Ahlak kendi başına herkes tarafından özellikle de filozoflar arasında çok çeşitli şekillerde anlaşılmakta, farklı eğilimler göstermektedir.

“Bir kadın hasta ve ölmek üzeredir. Son zamanlarda hayatını kurtarabilecek ilaç, aynı kasabada oturan bir eczacı tarafından bulunmuştur. Eczacı, ilaç için 2000 dolar istemektedir. Bu fiyat, ilacın maliyetinin on katıdır. Hasta kadının kocası Heinz, borç para alabileceği herkese gider. Topladığı paralar ilaç fiyatının yarısı kadardır. Heinz, eczacıya, karısının ölmek üzere olduğunu söyleyerek ya ilacı biraz ucuza satmasını ya da daha sonra ödemesine izin vermesini ister. Ancak eczacı kabul etmez. Heinz çaresiz bir durumdadır. Eczanenin camını kırarak karısı için ilacı çalar.” Amerikalı filozof Henry David der ki: “Akıl bir sarkaç gibi mantıklı ile mantıksız arasında gidip gelir; doğru ile yanlış arasında değil.” Hayatta bunun gibi birçok ikileme yüz yüze gelmekteyiz ve seçimlerimiz bizi etik olmasa da bir sona getirmektedir.

Ahlaki ikilem bizi birçok eğilime yönlendirmekle birlikte doğumumuzdan başlayıp yaşadığımız çevreye varıncaya kadar bizde oluşacak sonuçların be-

---

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Yüksek Lisans Öğrencisi (tugbaeserler@gmail.com).

lirlenmesinde önemli bir etken olmaktadır. Ahlaki eğilim kişilere göre farklılık arz etmektedir. İşte tam olarak bu noktada başlayan ikilemler bizi içgüdüsel, faydacı, hazcı tercihlere yönlendirmektedir. Filozoflar ahlaki eylemin bir amacı var mıdır, insan bu eylemleri yaparken özgür müdür, ahlakın kaynağı nedir gibi sorularla ahlaki çeşitli şekillerde ortaya koymaktadırlar.

İyiliğin, kötülüğün, doğrunun ve yanlışın ve bunlardaki yükümlülüklerin neler olduğu konusu tartışılmaya devam etmektedir. Ahlak bir anlamda toplumsal kurallar olarak adlandırılrsa da başka bir anlamda insanın yapısı ve doğal yönüyle de açıklanmaktadır. İşte burada bazı evrensel nitelikte “ahlak” ve “etik” kurallarının dışında, kişinin kendi özünde olan ahlakilik, kimi durumlarda bizi bir tercihe zorlamaktadır.

Burada bahsedeceğimiz kitap “ahlak” ve “etik” konusunda verdiği hikayelerle okuru bir diyaloga sokmakta ve bunlara verilebilecek muhtemel cevapların neler olacağı konusunda okura bir zihin fırtınası yaptırmayı amaçlamaktadır. Yazar, burada mühim olan şeyin, ikilemlere bir çözüm bulmak değil bu ikilemler ışığında farklı görüşleri değerlendirip tabiri caizse bunun felsefesini yapmak olduğunu söylemektedir. Böyle olduğu için *101 Ahlak İkilemi*, bizlere duygusal ve mantıksal birçok çıkarım için iyi bir zemin oluşturmaktadır.

101 Ahlak İkilemi, adından da anlaşılacağı gibi yüz bir ahlaki ikilem ve paradokstan oluşmaktadır. Ardından ikilemlerin arka plandaki tartışmaları yapılmaktadır. İkilemler bittikten sonra yazar kendi düşünceleriyle birlikte ikilemlerin tartışmasına katkı sağlamakta bazen de konuyla ilgili farklı bilgilere yer vermektedir. Her bölümün başında o bölümü tanıtan bir resim yer almaktadır. Martin Cohen, bu resimlerin “felsefi metinleri görselleştirmek” ve “beyinde bulunan iki bölümün bulunması” nedeniyle böyle bir girişimde bulunduğunu ve bu imgelerin “ikilemlere yeni bir katman” oluşturduğunu söylemektedir. İngiliz felsefeci Martin Cohen’in yaşadığı toplumun faydacı olmasından kaynaklı olacak ki faydacı bir tavır sergilediğini görmekteyiz. Bu şekilde olduğundan yazar, bu ikilemlerin tartışmasını yaparken genel anlamda, yine faydacı olarak tanıdığımız J. Bentham’dan örnekler sunmaktadır. Tartışmaların yapılmasının ardından yazar, buralarda geçen kelimelerin daha detaylı ve hikayelerdeki kullanımıyla alakalı daha geniş tanımlamalarına yer verdiği bir “sözlükçe” vermektedir. Yazar, kitapta anlatılan ikilemlerin uzun hallerini ve hangi kaynakta olduğunu merak edenler için notlar ve yollar adıyla bize bir harita vermektedir. En son kitapta diğer kaynakların verildiği bir bölüm görmekteyiz. Kitapta ikilemler ve paradokslar bizi belli ahlaki eğilimlere yönlendirmektedir.

Kitaptaki bazı hikayelerde haz bazısında bireysel veya toplumsal fayda bazısında da ödev ahlaki bulmamız mümkündür. İkilemler daha çok insanı mantıklı olan en iyi sonuca yönlendirmeyi amaçlasa da bazen bu sonuçlar en

iyi faydayı getirse dahi etik olmamaktadır. Faydacı bir sonla biten bir ahlaki eylem etik olma konusunda tabii ki eksik kalacaktır. Yazar bu ikilemleri verdikten sonra hepsinin muhtemel çözümlenmesini sunarken kendi düşüncelerine de yer vermektedir. Burada bir ikileme değinmek istiyoruz: Meşhur Üstgeçit İkilemi (ikilem 9) ve İnsan Gülle İkilemi (ikilem 10). Burada Fred, freni patlamış bir trenin makas değiştirmedeği takdirde hiçbir şeyden haberi olmayan ve birlikte kahvaltı yapan beş demiryolu işçisine çarpma ihtimali ve makası değiştirdiği takdirde diğer tarafta çiçek toplayan bir ihtiyara çarpa ihtimali ile karşı karşıyadır. Tam bu sırada üstgeçitten geçen iri yarı bir adam Fred'den ateş istemektedir. Fred burada bir ikileme düşer; ya memura hiçbir uyarıda bulunmayıp trenin ihtiyar kadını ezmesine göz yumup beş işçiyi kurtaracak ya da üstgeçitteki adamı bir gülle olarak kullanıp her iki taraftakilerin de kurtulmasını sağlayacaktır. Bir can sayesinde altı can kurtulacaktır. Buradaki ikilemi daha çok toplumsal fayda olarak görmekteyiz. Bu hikâyede insanlar etikten çok yararlı bir yaklaşım sergileyip ilk aşamada beş işçiyi kurtarma pahasına yaşlı kadını feda edeceklerdir. Buraya kadar her şey normal görünmektedir. Daha sonra insan gülle ortaya çıkınca olaylar değişmektedir. Fred toplumsal fayda uğruna tanımadığı bir insanı gülle olarak kullanmakta belki çekinmeyecekti. Fakat tek ihtimalin insan gülle olması ve bu durumda altı canın kurtulması kesin olsaydı ve Fred'in karşısındaki kişi de onun ailesinden birisi olsaydı Fred bu durumda ne yapacaktı? Altı canın kurtulması pahasına kendi ailesinden olan birini feda edecek miydi? Başka bir yaklaşım, Fred'in kendisi. Fred tanımadığı birisi ve alt geçidin altındaki altı insan için kendini feda edecek mi? Tabii ki hayır diyeceksiniz, öyledir de. Çünkü insan burada mantık yürüttüğünde bu ihtimallerin de olabileceğini görmekle birlikte kişinin kendisi söz konusu olduğunda etik kurallar kendisini bireysel faydaya bırakmaktadır. Martin Cohen'in de dediği gibi "Ahlak kuralları önemli seçimler hakkındadır ve önemli seçimler de ikilemlerdir."

İnsanlığın belki en büyük sorunu, hatta Albert Einstein'ın bile başaramayacağını ifade ettiği atomun parçalanabileceği fakat ön yargının yıkılamayaacağı tezidir. Zengin Adam ikilemini (İkilem 54) okuduğumuzda en başta zengin bir şarkıcı olan Justin'in elindeki parasını sıkıntıdan yaktığını görmekte ve buna hayret etmekteyiz. Bu kadar zengin bir insanın parasını har vurup harman savurmasındansa bir yardım kuruluşuna, fakir çocuklara veya herhangi bir yardım kampanyasına vermesini beklemekteyiz. Böyle yaşayan insanların bencil, ben merkezci olduğuna ve insanları sevmediği ön yargısına bile kapılmaktayız. Etrafımıza baktığımızda kendi gelir düzeyimize göre yaptığımız gereksiz harcamalara baktığımızda zengin Justin'in yaptığından çok da farklı olmadığını görmekteyiz. Justin'in paraları maddi olarak yakması belki insanların daha çok gözüne batmakta, daha çok yadırganmaktadır. Fakat bizim de yaptığımız fazla harcamaları aslında daha aza indirmemiz ve

elimizde olanı idareli kullanarak çevremizdeki fakir insanlara zengin olmasak da ufak yardımlar yapabilmemiz mümkündür. Burada, Justin'in paralarını yakması mı yoksa bir yardım kuruluşuna vermesi mi daha mantıklıdır ikilemiyle karşı karşıya kaldığımızı görmekteyiz fakat ben böyle bir ikilemin olmadığı düşüncesindeyim. Zengin Adam ikileminin açıklamasında fazla para harcamayla ilgili birkaç tespit bulunmaktadır. Örneğin "Birleşmiş Milletler, Batılıların tek tek her inek için insanlara harcanan paranın beş katının harcadığını" saptamaktadır. Yaptığımız gereksiz harcamaları görmeyip Justin'in paralarını yakmasını eleştirme hakkını kendimizde bulmaktayız çünkü yaptığımız gereksiz harcamaların gerekli olduğuna kendimizi inandırmaktayız. Burada konuyla ilgili olacağını düşündüğümüz bir hikâyeye yer vermek isabetli olmaktadır. Hz. İsa'ya zina yapıp suçüstü yakalanan bir kadını getirirler ve dinde onun taşlanması gerektiğini vurgularlar. Hz. İsa, "pekâlâ öyleyse ilk taşı hiç günah işlememiş olanınız atsın" der. Bunun üzerine hepsi teker teker oradan kaybolurlar. Bizim de bu ikilemde gördüğümüz budur. Çok zengin olanların fakir insanlara yardım etmesinin bir yükümlülük olduğunu düşünürüz ve bunu yalnızca onlardan bekleriz. Yapabileceğimiz, elimizden gelen şeyleri yapmayıp böyle sorumlulukları bizde olmayan bazı geçerli sebeplerden dolayı başkalarına borç olarak yükleyemeyiz. Mill, "Kimse, cömertliğimiz veya hayırseverliğimiz üzerinde ahlaki bir hakka sahip değildir, çünkü bu erdemleri belirli bir bireye karşı sergilemek konusunda ahlaki bir yükümlülük altında değiliz" demektedir (s. 355).

Martin Cohen'in *101 Ahlak İkilemi'* ne almış olduğu bu gibi ikilemler bize hayata dair örnekler vermekte, aslında böyle ikilemlerle gündelik hayatta da sık sık karşılaştığımızı dolaylı yoldan göstermektedir. İkilemlere baktığımızda bunlarda tıp etiğinden sosyal hayata, iş ahlakından ilahi adalete, hayvan haklarından hukuki ikilemlere kadar geniş bir yelpaze görmekteyiz.

Aslen iyi miyiz yoksa kötü mü? Ahlaki mutlaklıklar, kesinlikler var mıdır? Bilmiyoruz. Dünyada ikilemler vardır ve bunlar için de alınması gereken kararlar vardır. Ahlaki eğilimler Epikuros'ta haz, Kant'ta ödev ve bazı filozoflara göre de toplumsal fayda olarak anlaşılmalıdır. Hangisini benimsersek benimseyelim hemen hemen bunlar çerçevesinde kararlar almaktayız, almaya da devam etmekteyiz.

Kitapta yüz bir ahlaki ikilemin bitmesinin ardından verilen çözümlerlerde Martin Cohen bu konuların daha net anlaşılması için konuyla alakası olabilecek başka hikayelere, gerçek olaylara ve konuyla ilgili film isimlerine yer vermektedir. Bu anlamda kitap, insanı farklı şeyleri de öğrenmesini sağladığı için faydalı bir literatür niteliğindedir. Diğer taraftan yüz bir ikilemin hepsinin akılda kalması biraz zor görünmektedir. Bu ikilemlerin belli bölüm-

lere ayrılıp bunların bitmesinin ardından çözümlerinin verilmesi, ikilemlerin kolay anlaşılması konusunda daha iyi olacağını söylememiz mümkündür.

Kitapta verilen ikilemler, anlatılan hikâyeler ve olaylar bizim ahlaki eğilimleri ve etiği anlamamız için yeterli niteliktedir. Kitabın adı, içeriği ve kapsamı uyumluluk içerisindedir. Yazar söylemek istediğini dolaylı anlatımlara girmeden çoğunlukla net bir şekilde vermiştir. İkilemlerde nesnellikten öte, olan ve olması gereken etik ve toplumun hangisini tercih edebileceği konusundaki çıkarımlar verilir, daha sonra varsa yazarın kendi düşüncesi de vurgulanmaktadır. Eserde tekrarlar olduğunu söylemek güçtür. Her bir ikilemde farklı değerlendirmelere ve onu destekleyecek başka hikayelere yer verildiğini söyleyebiliriz. Ahlaki ikilem konusundaki ikilemler bir derleme olup bunların çıkarımları yapılmaktadır. Bunun böyle olması okuru felsefi düşünmeye sevk ettiği için faydalı görünmektedir. Genel hatlarıyla kitap amacına ulaşmaktadır.

Martin Cohen bu birbirinden farklı ikilemleri bize vererek belki de bizim ahlaki eğilimimizin ne olduğunu fark etmemizi sağlamayı amaçlamaktadır. İster evrensel bir yasa olsun ister insanın kendi özünde olsun her birimizin bir ahlaki eğilimi vardır. Bu eğilimler, ortaya çıkan çatışmalarda bizim neyi, neden tercih edeceğimizi belirlemektedir.

Sonuçta insan eylemde bulunan bir varlıktır ve bu eylemlerin bir yönelişi, amacı bulunmaktadır. Bu yönelim, eğilim, amaç ve değerler karşımıza ahlak olarak çıkmaktadır. Aslına bakılırsa ahlak konusu antik filozoflardan çağdaş filozoflara kadar birçok isim için ya hiç olmayan veya saçmalık diye adlandırılan bir nosyon da üstlenmektedir. Marx ve Engels ahlakı, “burjuvanın bir mit üretme pratiği” olarak reddettiler. Bunu şöyle haykurdılar: “*Filozoflar bugüne kadar yalnızca dünyayı yorumladılar, asıl mesele onu değiştirmektir*”. Pozitivistler için ahlak kabul edilemez bir şeydir. Bize göre, ahlakın kendisi nesnel bir olgu olmadığı, toplumdan topluma, dinden dine hatta kişiden kişiye bile farklılık gösterdiği müddetçe bu olgunun doğrusu ve yanlışı bir netlik ifade etmemekte, haliyle ikilemler hatta paradokslar oluşturması muhtemel görünmektedir. İnsanları, herhangi bir ahlaki olayın doğruluğu konusunda aynı şeyi düşünmeye zorlayamayız. Çünkü ahlak olgusu, kitapta da okuduğumuz gibi farklı eğilimlerle karşımıza çıkmakta, bunları okuduğumuzda ise – örneğin ahlaki eğilimin etik olana göre şekillenmesi gerektiğini düşünsek bile- ahlaki eğilimin faydacı bir sonuç sergilemesinin kesin yanlış olduğunu da söyleyemeyiz. Soyut olan bir kavramın ve bu kavram hakkındaki çeşitli düşüncelerin varlığı, bunların herhangi bir bilimsel yolla çürütülemeyeceği gerçeği açıkça ortadadır. Ahlak olgusu, soyut bir kavramdır ve keskin bir netliğe sahip değildir. Böyle bir olgunun ise insanlarda ikilemlere, paradokslara yol açması kaçınılmazdır. Bu da tıpkı *101 Ahlak İkilemi*'nde olduğu gibi daha birçok

ikilem ve paradoksla karşılaşacağız anlamına gelmektedir. *101 Ahlak İkilemi*'nde ele alınan ahlaki ikilemlere baktığımızda gündelik hayatta sürekli olarak karşılaştığımız durumlardır. Bu durumlarla yüz yüze geldiğimizde belki de bu tür bir ikileme çoğu zaman düştüğümüzü fark etmemekteyiz, o anki ruh halimiz, pozisyonumuz ve çıkarımız doğrultusunda refleksiyle herhangi birini tercih etmekteyiz. Bu anlamda bu kitabı okuduğumuzda aslında bizim hayatta sürekli bir tercihe yönelmek durumunda kaldığımızı, paradoksal olaylara girdiğimizi görmekteyiz.

Nihayetinde ahlak olgusunun soyutluğunu göz önüne aldığımızda ve bu konuda keskin netliklere ulaşamayacağımızı kavradığımızda ahlakın, insanlara ve toplumlara göre şekillendiğini, tercih edilen seçimlerde doğru ve yanlış olanı aramanın çoğunlukla anlamsız olduğunu görmekteyiz. Bunun için tercih edilen bir taraf diğerinin yanlış olmasını gerektirmemekte, bir diğer kişi için tercih edilmeyen taraf tercih sebebi olabilmektedir. Görüyoruz ki ahlaki ikilem kişinin özgürce seçtiği kendi doğrularının sonucunda oluşmaktadır.